

Vy jste mi z té otázky utekl (analýza jednoho způsobu vymáhání odpovědi s využitím korpusových dokladů)¹

Lucie Jílková (Praha)

'YOU RAN AWAY FROM MY QUESTION!' AN ANALYSIS OF ONE WAY OF DEMANDING AN ANSWER EXEMPLIFIED THROUGH CORPUS DATA

An analysis of contemporary media dialogues demonstrates that guests on television or radio debates occasionally attempt to avoid answering questions posed by moderators. This article analyses the Czech expressions *Vy jste mi z té otázky utekl* / *Vy mi z té otázky utíkáte* (literally 'You ran away from my question' / 'You're running away from my question'), which are occasionally used by moderators in order to elicit an answer from the guest. Two questions are posed: a) In which texts does this expression occur? and b) Can it be considered a contemporary phraseme? The examples come from the Czech National Corpus, the DIALOG corpus and the archives of the Czech Radio and the archives of the Czech Television. This evokes the idea that the moderator's question represents a space in which the guest has (involuntarily) found himself and from which he is trying to escape. The paper thus places this expression in the context of other phrasemes which express the idea of running away (an escape) from real as well as metaphorical spaces (e.g. *utéci z učení*, 'to run away from one's studies'), phrasemes which are to a certain degree synonymous (e.g. *vyvléci se z otázky*, 'to slip away from a question') as well as with the phrase *utíkat od něčeho* (e.g. *od tématu*, 'to stray from the topic'). The number of occurrences is too low for the expression under review to be considered a contemporary phraseme. However, the interview participants appear to use it without any difficulty and it does not cause misunderstandings in communication.

KEYWORDS

the expression *vy mi utíkáte z otázky*, the SYN2013PUB corpus, the DIALOG corpus, metaphor

KLÍČOVÁ SLOVA

slovní spojení *vy mi utíkáte z otázky*, korpus SYN2013PUB, korpus DIALOG, metafora

1. ÚVOD

Článek je příspěvkem k analýze současných mediálních dialogů (Čmejrková — Hoffmannová, 2011; Čmejrková a kol., 2013, a literatura tam uvedená). Snaží se nalézt odpověď na následující otázky: V jakých textech se objevuje slovní spojení *Vy jste mi z té otázky utekl* / *Vy mi z té otázky utíkáte*? Lze je považovat za novodobý frazém?

¹ Příspěvek byl napsán s podporou projektu Stylistika mluvené a psané češtiny / Stylistics of Spoken and Written Czech, registrační číslo: P406/12/1829. Děkuji oběma anonymním recenzentům/recenzentkám za podnětné návrhy, které jsem využila při práci na výsledné podobě článku.

Doklady zkoumaného slovního spojení byly získány z korpusů poskytovaných Ústavem Českého národního korpusu, z korpusu DIALOG, z internetových archivů Českého rozhlasu a České televize a dalších internetových stránek (viz dále).

Se zkoumaným slovním spojením se lze setkat jak v tištěných rozhovorech (jimž mohl předcházet rozhovor vedený tváří v tvář), tak v dialozích mluvených. Tato formulace se nejčastěji objevuje v řeči moderátorů/tazatelů, kteří se snaží získat od svého hosta odpověď na svou otázku, ovšem host se z nějakého důvodu odpovědi brání, vyhýbá se jí, odvádí řeč jinam.² Moderátor/tazatel se však odpovědi na svou otázku někdy dožaduje i opakovaně a právě při opakovaném kladení téže otázky se někdy uchýlí k formulaci: *Vy jste mi z té otázky utekl.*

2. DOKLADY ZKOUMANÉHO SLOVNÍHO SPOJENÍ

V korpusu SYN2013PUB nacházíme tři doklady zkoumaného slovního spojení z tištěných interview. První (nejstarší) doklad pochází ze dne 12. 11. 2005, kdy byl v deníku Mladá fronta DNES uveřejněn rozhovor s fotbalistou Pavlem Nedvědem.

příklad (1)

redakce: *Na začátku přípravy jste svoji formu popsal slovy: Střídavě oblačno. Ale z tréninků je znát, že máte velkou chuť...*

odpověď PN: *To by bylo hodně špatné, kdybych ji na takové zápasy neměl. Bude to vrchol úplně pro každého, můžeme dosáhnout velkého výsledku. Uvědomujeme si to, jenom si nesmíme nechat svázat nohy. Budme v klidu, předvedme v Norsku, co umíme. Pak se uvidí, jestli to bude stačit.*

redakce: *A jaká je tedy vaše forma?*

odpověď PN: *Nevím. Naposledy jsem hrál před týdnem. Baráž se nehraje jeden zápas. Bude důležité, jak se po sobotě dáme dohromady. Kolik bude žlutých karet, jak si do středy odpočineme.*

redakce: **Pořád utíkáte z otázky.** *Z tréninků muselo být každému jasné, jak je prožíváte, a zároveň, jak vás baví.*

odpověď PN: *Jo jo. Asi jsem to už potřeboval. Ohromně jsem se těšil. Celý týden jsem se cítil výborně. Ta pohoda, kterou teď cítím, se musí přenést do zápasu. Musíme si pomáhat.*

V příkladu (1) užil redaktor zkoumaného slovního spojení po dvou neúspěšných pokusech získat odpověď na svou otázku. Naléhavost, opakování tazatelovy otázky se projevuje také adverbium *pořád*. Z poslední odpovědi PN je zřejmé, že redaktor byl ve svém snažení nakonec úspěšný, konečně získal odpověď na svou otázku.

Ve stejném korpusu se nachází také příklad (2), jde o záznam rozhovoru s ornitologem J. Cepákem ze dne 10. 1. 2006. Tématem rozhovoru byla tehdy aktuální tzv. ptačí chřipka.

² K obranným a únikovým technikám v televizních rozhovorech viz podrobně kapitulu J. Hoffmannové *Televizní rozhovory publicistické a zábavní: některé společné strategie* v knize *Styl mediálních dialogů* (Čmejrková — Havlík — Hoffmannová — Müllerová — Zeman, 2013).

příklad (2)

redakce: *Přenos nebezpečného viru stěhovavým ptactvem vylučujete?*

odpověď JC: *Nevylučuji. Dosud ale nebyl žádný takový případ prokázán. Zarážející je soužití drůbeže s člověkem, kdy je trusem ptactva lidské obydlí doslova prosyceno.*

Pokud je navíc v některých zemích vyhlášenou pochoutkou syrová drůbeží krev, tak se ani nedivím, že se ti lidé nakazili. Překvapen snad mohou být jen tím, že až teď.

redakce: **Trochu mi utíkáte z otázky.** *Ptal jsem se na možnost nákazy stěhovavým ptactvem.*

odpověď JC: *Zkusím to tedy jinak. Pokud se nastěhujete do shromaždiště stěhovavých vodních ptáků, které bude infikováno virem, a nebudete dodržovat ani elementární hygienu, pak se zřejmě po několikátýdenním či několikaměsíčním pobytu mezi divokými kachnami a racky nakazíte. Jinak o tom ale pochybuji.*

Také v příkladě (2) se u zkoumaného slovního spojení objevuje adverbium, tentokrát *trochu*. Tazatel naznačuje dotazovanému, že od něj dosud nezískal požadovanou odpověď, ovšem užitím adverbia *trochu* poněkud zmírňuje svou výtku směrem k dotazovanému, připouští, že alespoň do nějaké míry byla položená otázka zodpovězena. Příslowce *trochu* může být i prostředkem zdvořilostním, snad vyjádřením ostychu před autoritou, kterou odborník představuje, tazatel si netroufá říci/napsat „naplno“, že odborník na otázku neodpověděl.

Rovněž z korpusu SYN2013PUB pochází příklad (3), tedy úryvek z rozhovoru s hercem M. Kňázkem, jenž byl uveřejněn v Lidových novinách 6. 5. 2006.

příklad (3)

redakce: *Jak v Ulici, tak v Životě na třikrát (slovenské Studio L+S hostuje v Divadle Na Jezerce) hrajete protřelého svůdce. Jednou pozvete muzikanty, jindy jste spíš jako loudil. Která z metod by podle vás měla v životě větší úspěch?*

odpověď MK: *Divadlo je zábava. Patřím k hercům, kteří, jak říkal Milan Lasica, pokud jsou na jevišti tři minuty a nikdo se nezasměje, tak cítí pocit provinění.*

redakce: *Vidím, že se nezapře vaše zkušenost z politiky (byl i slovenským ministrem zahraničí, pozn. red.),* **teď mi naprosto utíkáte z otázky.**

odpověď MK: *To byl přeci jen úvod. Jakýkoli způsob svádění na jevišti má být zábavný. Není to o tom, čemu já dávám přednost.*

redakce: *Dobře. Něco jste už v životě zažil, zkuste se zamyslet, který z těch výše zmiňovaných způsobů by asi byl v reálném životě nejefektivnější.*

odpověď MK: *Všechny. (...)*

Také v příkladě (3) se ve zkoumaném slovním spojení objevuje determinující adverbium, a to *naprosto*. Tazatel jeho prostřednictvím zpovídanému M. Kňázkovi sděluje, že od něj nezískal požadovanou odpověď, naopak se, z pohledu tazatele, rozhovořil na téma (*naprosto*) jiné. Dovednost vyhnout se odpovědi na otázku je v podání tazatele spjata s politikou, vysloveně uvádí, že MK jistou dobu pracoval v politice, v níž si *utíkání z otázky* osvojil.

Příklad (4) je záznamem části televizního publicistického pořadu *Interview Daniely Drtinové* ze dne 10. 12. 2013. Hostem moderátorky D. Drtinové (DD) byl Petr Fiala (PF),

tehdejší místopředseda poslaneckého klubu Občanské demokratické strany (ODS). Přepis byl převzat z osobních internetových stránek P. Fialy³, zvukový a obrazový záznam pořadu je k dispozici v internetovém vysílání České televize.

příklad (4)

DD: *Může se vám podařit stranu personálně oživit a změnit? Protože v závětrí, nebudeme si namlouvat, naopak tu stojí staré tváře, které si zadaly se starými pořádky, třeba Martin Kuba.*

PF: *Výhoda Občanské demokratické strany nebo současné kritické situace ODS je v tom, že strana přestala být atraktivní pro lidi, kteří hledají jenom uspokojení ekonomických zájmů v politice. A to je obrovská šance. (...)*

DD: **Pane poslanče, vy jste mi utekl z té otázky.** *Ta otázka v podstatě zněla tak, a já ji posunu, jestli si dovedete představit, že se třeba prvním místopředsedou, anebo místopředsedou stane Martin Kuba a že vám lidé uvěří, že tu změnu, kterou avizujete, myslíte skutečně vážně.*

PF: *Lidé mně nepochybně uvěří, že tu změnu myslím vážně, protože mně věří ti, kteří mě vyzývají, abych kandidoval na předsedu, a doufám, že mně bude věřit i většina Občanské demokratické strany. (...)*

DD: *Pane poslanče, ještě jednou, budete podporovat na post prvního místopředsedy či předsedy Martina Kubu?*

PF: *Já jsem vám odpověděl a udělám to ještě jednou. Já teď v tuto...*

DD: *Já jsem to teda asi úplně nepochopila, nenašla jsem odpověď na svoji otázku, tak zkuste ještě jednou.*

PF: *Já to vysvětlím ještě jednou. V každém případě jsme teď v situaci, kdy musí členská základna vybrat ty, kterým chce dát důvěru, aby kandidovali do vedení. Až se to stane, mohu se vyjadřovat k jednotlivým konkrétním jménům.*

DD: *A pokud tam budou lidé, kteří si zadali se starými pořádky, podle vás vám lidé zvenku, voliči uvěří, že ta změna je míněna vážně. A pak směřem k vám jako k budoucímu předsedovi, zda vy byste podporoval na post prvního místopředsedy či předsedy třeba Martina Kubu?*

PF: *Já se teď v tuto chvíli, dokud nejsou nominace, nebudu vyjadřovat k jednotlivým jménům ani pozitivně, ani negativně. (...)*

V přepise jsou z důvodu úspory místa některé části vynechány, přesto je zjevné, v jakém kontextu bylo zkoumaného slovního spojení v této televizní debatě užito. Daniela Drtinová je typem moderátorky, která se snaží za každou cenu od svých hostů získat odpověď na svou otázku⁴. Pokud host na otázku neodpoví, pokládá svou otázku znova a znova, ve stejném znění nebo ji nějak reformuluje. V případě rozhovoru s P. Fialou se snažila od svého hosta zjistit, zda je pro něj přijatelné, aby se v nějaké důležité funkci ODS objevil jeho kolega z téže politické strany Martin Kuba. Jméno M. Kuby zazní

³ Viz příp. <http://www.ods.cz/clanek/-6286interview-daniely-drtinove>.

⁴ K různým typům moderátorů viz kapitolu S. Schneiderové *Mediální diskurz* v knize *Komunikační situace a styl. Studie k moderní mluvnici češtiny* (Uličný — Schneiderová, eds., 2013) nebo článek M. Havlíka (2008).

v otázkách D. Drtinové celkem čtyřikrát, ovšem P. Fiala se konkrétně k jeho osobě ani jednou nevyjádřil, pokaždé se uchýlil k zobecňujícím tvrzením, odváděl řeč od osoby, na kterou se moderátorka ptala. D. Drtinová se za každou cenu snažila přimět P. Fialu k tomu, aby se k osobnosti M. Kuby vyjádřil, a právě během této své opakované snahy použila také zkoumané slovní spojení *Vy jste mi utekl z té otázky*. Ukazovacím zájmem *té* (otázky) naznačuje, že otázka již byla dříve položena. P. Fiala je však natolik obratným hostem, že ani na opakovaně pokládanou otázku moderátorky neodpovídá, resp. odpovídá stále stejně, totiž obecnými formulacemi. Zatímco D. Drtinová se snaží uvnitř politické strany (ODS) diferencovat, P. Fiala se k ní vyjadřuje jako k celku.

Příklad (5) byl získán z archivu Českého rozhlasu, pochází z pořadu *20 minut Radiožurnálu* odvysílaného 31. 12. 2013. Hostem moderátorky Veroniky Sedláčkové (VS) byl autor komiksu *Opráski sčeskí historje* vystupující pod pseudonymem Jaz.

příklad (5)

VS: *A vy jste přišel dokonce v masce Zikmunda, kterou nosíte na všechny veřejné akce, abychom si vás mohli vyfotit na náš web. Tam také najdou posluchači vaši fotografii v té masce, pokud budou mít zájem. Když se bavíme o Zikmundovi, a s tou maskou to souvisí, proč se nechcete nechat vyfotit? Proč nechcete nechat lidi, aby poznali, jak vypadáte?*

Jaz: *No, protože důležitější historickou postavou je samozřejmě Zikmund Lucemburský a ten i za to, jak k němu dějepiscevtví zvláště v uplynulém půlstoletí, století přistupovalo, si zasluhuje, aby jeho jméno bylo v očích veřejnosti rehabilitováno, a o to já se snažím i tím, že Zikmunda Lucemburského s sebou беру často do veřejnosti, aby tak mohl na ostatní lidi působit svým charismatem.*

VS: *My se ještě k Zikmundovi dostaneme, ale **vy jste mi trošku utekl z otázky**, proč nechcete, aby vás znala veřejnost? Na začátku jsme narazili na to, že nechcete říct své jméno, nechcete ani ukázat svůj obličej, má to nějaký důvod?*

Jaz: *Má to důvod.*

VS: *A jaký?*

Jaz: *Ten si nechám pro sebe.*

V příkladě (5) zkoumané slovní spojení opět obsahuje determinující adverbium: *trošku*, které opět může být výrazem jisté zdvořilosti ze strany moderátorky, její snahy upozornit hosta, že zcela neodpověděl na otázku; užitím adverbia *trošku* svou výtku směrem k hostovi zmírňuje. Situace je zde vlastně dost podobná, jako tomu bylo v příkladě předcházejícím. Moderátorka V. Sedláčková se od svého hosta snaží získat odpověď na otázku, rovněž prostřednictvím zkoumaného slovního spojení, proč chodí na veřejnosti v papírové masce, proč skrývá svůj obličej. Host Jaz se odpovědi úspěšně opakovaně vyhýbá, odvádí řeč jinam, a to k tváři krále Zikmunda Lucemburského namalované na masce. Host je opět natolik obratným řečníkem, že na otázku, která je mu položena a na niž z nějakého důvodu nechce poskytnout konkrétní odpověď, jednoduše neodpovídá. Zvláště ve své závěrečné části vyznívá prepis hostovy promluvy až *nezdvořile*. Je ovšem třeba brát v úvahu kontext tohoto rozhlasového pořadu, tj. velmi svéráznou osobnost komiksového autora, datum vysílání pořadu (na Silvestra) aj. Celý rozhovor je zjevně nadsázkou, slouží posluchačům především k pobavení.

Příklad (6) pochází z pořadu *Události, komentáře*, který byl v České televizi odvysílán 15. 1. 2015. Moderátorem pořadu byl David Borek (DB), jedním z hostů P. Fiala (PF), předseda ODS a bývalý ministr školství. Přepis byl získán z internetových stránek politické strany ODS.⁵

příklad (6)

DB: (...) Pane Fialo, a nechci teď tedy suplovat nějakého prezidentského mluvčího, ale co když to pan prezident myslel tak, že inkluze je špatná nikoli u dětí na vozíku, ale u dětí, které mají poruchy osobnosti, poruchy chování? Když to řeknu hodně ošklivě, o dětech, které se ještě před 20 lety nazývaly nevychovanými a teď mají nějakou diagnózu a jsou v třídě s učitelkou a s dětmi, které nejsou nevychované a je to problém?

PF: Tam je potřeba opravdu dobře rozumět tomu, o čem mluvíme. Samozřejmě, že my nemůžeme říct, že děti s určitým konkrétním handicapem nemohou procházet běžnou třídou. Ono takto jednoduše to říct nejde. Vždycky to záleží na jakýchsi osobnostních předpokladech a dalších věcech, které se musí při té diagnostice zohlednit a podle toho se musíme ...

DB: Ano, já jenom, chápu, to je pravda, jenom, pardon, pane předsedo, jenom chci, já jenom chci dát za závorku vozíčkáře.

PF: ... samozřejmě rozhodovat. A my tady čelíme několika problémům, se kterými jsme konfrontováni i na mezinárodní scéně. Ten jeden je samozřejmě, a o tom se tady bavíme, jak provádět co nejlépe inkluzi a vlastně nejenom inkluzi, jak co nejlépe připravit handicapované studenty a žáky na život a zda to dělat tou formou individuální integrace, anebo v rámci nějakého speciálního vzdělávání. Ale pak je tu jiný problém, a to je ten, který nám vyčítaly mezinárodní organizace, že v České republice někteří žáci, kteří nemají žádný handicap, jsou zařazováni třeba do základních škol praktických. A tady my musíme dávat dobrý pozor na to, abychom zpřesněním diagnostiky, lepší supervizí a dalšími nástroji zabránili tomu, aby děti, které žádný handicap nemají, se zbytečně nevzdělávaly mimo hlavní vzdělávací proud. My jsme taková opatření udělali a myslím, že to je dobré.

DB: Ale **tím jste mi, pane předsedo, utekl, tím jste mi mírně utekl** z té, nebo **hodně jste mi utekl z té otázky**. Pane předsedo, já se k ní vrátím a já to potom položím tu otázku i vašim kolegům. (...)

Shodou okolností je v příkladě (6) opět hostem, který se vyhýbá odpovědi na otázku, P. Fiala. Podobně jako v příkladě (4) mluví spíše obecně, moderátorovi D. Borkovi se, stejně jako dříve D. Drtinové, nedaří získat od něj požadovanou odpověď. Zkoumané slovní spojení se v moderátorově řeči utváří postupně, mluvčí je reformuluje. Nejprve užívá adverbia *mírně*, pak se však opraví a užije adverbia *hodně*. Zesilováním adverbia moderátor stupňuje svou snahu získat od hosta odpověď. Výrazem *mírně* by moderátor mohl naznačovat, že host se jen nepatrně odchýlil od tématu, ale v zásadě na otázku odpověděl, výrazem *hodně* naopak vyjadřuje, že host mluví na téma jiné.

⁵ Přepis celého rozhovoru viz případně: <http://www.ods.cz/region.jihomoravsky/clanek/-894ludalosti-komentare>.

Jako další příklad bude uvedena část analýzy televizního pořadu *Události, komentáře* uveřejněné na stránkách České televize. Tyto analýzy pravidelně vypracovávají pracovníci Ústavu pro jazyk český AV ČR.⁶

příklad (7)

M. Veselovský (...) nemá tendenci dožadovat se za každou cenu jednoznačných odpovědí. Dotázaní proto mívají dostatek času pro svá vyjádření. Na druhou stranu, pokud **takzvaně utíkají z otázky**, M. Veselovský je zastaví a žádá odpověď na položenou otázku.

Příklad (7) je v tomto článku jediným, v němž se nejedná o záznam nějakého rozhovoru. Zkoumaného slovního spojení zde užíli jazykovědci, kteří již několik let posuzují jazykovou úroveň vybraných televizních pořadů a v jedné ze svých analýz užíli rovněž zkoumané slovní spojení. Užitím adverbia *takzvaně* se od něj však zároveň do jisté míry distancují, respektive naznačují, že toto slovní spojení přebírají právě z řeči moderátorů televizních pořadů. Domnívám se, že tento příklad může sloužit jako důkaz, že slovní spojení užívané v jistém typu textů může postupně proniknout i do textů dalších, do idiolektů mluvčích, kteří nejsou moderátory, kteří nepracují v médiích.

Následující příklady již bez výjimky pocházejí z korpusu DIALOG. Jak se ukáže, zkoumané slovní spojení se v těchto příkladech přísně vzato nevyskytuje, při objasnování užívání zkoumaného slovního spojení jsou však užitečné.

První z nich pochází z pořadu *Sedmička* vysílaného 25. 1. 2004 v televizi Nova, hosty moderátorky Jany Bobošíkové tehdy byli Marie Součková (MS), ministryně zdravotnictví a místopředsdkyně ČSSD, a Petr Bendl (PB), hejtman Středočeského kraje a místopředseda ODS.

příklad (8)⁷

PB: že stát bude *nutit* [ty lidi tam chodit.]

MS: [vidíte. pane] hejtmane já bych doporučila abyste si přečetl metodiku pojišťoven, a tam [zjistíte, že už dávno]

PB: [**ne neutíkejte z toho paní ministryně**]

MS: preventivní prohlídky jsou, [lékaři je]

PB: [**z toho neutečete**]

MS: *mají* uskutečňovat ale *bohužel* [ale]

PB: [ne]

MS: jenom osm procent,

V příkladě (8) mluvčí PB vyzývá svou partnerku v televizním diskusním pořadu, aby z *toho neutíkala*. Zájmeno *to* zde zastupuje téma: povinnost absolvovat preventivní prohlídky. Mluvčí PB užívá tohoto slovního spojení na malém prostoru hned dvakrát,

6 Viz k tomu případně text Kodexu ČT, konkrétně jeho 9. článku (<http://www.ceska-televize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-9-jazykovy-projev/>).

7 Transkripční značky užívané v korpusu DIALOG viz <http://ujc.dialogy.cz>.

jednou prostřednictvím slovesné formy imperativní, jednou formy indikativní. Na rozdíl od ostatních příkladů uvedených v tomto textu neužil zkoumaného slovního spojení moderátor, tazatel, ale jeden z pozvaných hostů.

Ve stejném roce, 2004, byl zachycen příklad následující, který zazněl v dnes již pozapomenutém televizním diskusním pořadu *Vertikála*. Moderátorem diskuse ze dne 27. 4., jejíž téma znělo: *O co jde doopravdy muslimům*, byl Bob Fliedr (BF), jedním z hostů pak Muneeb Hassan (MH), předseda Islámské nadace v Brně.

příklad (9)

BF: =promiňte pro[miňte odpo- odpovězte

MH: [ano dobře od-]

BF: mi na moji jasně položenou a (.) už několikrát opako[vanou]

MH: [ano]

BF: otázku.

MH: ano myslíte tady: e ten ten že on odpálí t- tu nálož a zabije (.) další lidé.

BF: tak.

MH: já si myslím že to je věc která která kterou je potřeba asi hodně dlouho rozebrat, a vrátit [se trochu do kořenů,]

BF: [[(smích)]] <počkejte počkejte> ale já e já e **mám pocit že e utíkáte:**

MH: =**neu[tíkám já neutíkám** ne v žádném případě, já]

BF: [**od od otázky** přece přece na takovouhle otázku,] e by měla existovat jasná odpověď buď to tedy ano e je to vražda, a v tom případě třeba k tomu budete mít nějaký komentář,

MH: [dobře,]

BF: [ane]bo anebo to vražda není, a taky to můžete e nějak [komentovat ale]

HM: [kterou z nich myslíte vražd]a jako toho dítěte vám jde o to dítě, [nebo o ty]

BF: zno- znova znova opakuji otázku

Příklad (9) ukazuje snahu moderátora získat od svého hosta odpověď na otázku, zda je možné činy sebevražedných atentátníků, při kterých zemřou další lidé, považovat za vraždy nevinných lidí. Z přepisu je zjevné, že otázku moderátor položil několikrát (*odpovězte na několikrát položenou otázku*) a že při jednom ze svých pokusů získat od hosta odpověď se uchýlil k formulaci: *mám pocit, že utíkáte od otázky*, tedy ke slovnímu spojení velmi podobnému tomu, které je předmětem tohoto článku. Sledujeme-li přepis, vidíme, že dialog moderátora a hosta je velmi živý, dochází k překryvům jejich promluv, k těsnému navazování jednotlivých promluv, k dynamickému zdůrazňování jistých výrazů aj. Host se odpovědi na moderátorovu otázku, která je mu zjevně velmi nepříjemná, stále vyhýbá. Pro potřeby tohoto článku byl vybrán úryvek obsahující především dané zkoumané slovní spojení. Pokud bychom sledovali přepis celého pořadu, viděli bychom, že tento úryvek zachycuje zhruba je třetinu dílčího dialogu BF a MH, sestávajícího z opakující se otázky moderátora a vyhýbavých odpovědí hosta, přičemž ani v závěru tohoto jejich dialogu se moderátor jednoznačné odpovědi na svou otázku nedočkal.

Další příklad z téhož roku zazněl v televizním pořadu *Sedmička* dne 24. 10. 2004, jedním z hostů moderátora M. Veselovského (MV) byl Mirek Topolánek (MT), místopředseda Senátu Parlamentu ČR, předseda ODS.

příklad (10)

MT: *na rozdíl od jiných má velkou nevýhodu (.) v tom že ten zdravotní trh je stahován do prahy kde funguje (.) několik fakultních [nemocnic ( ) zdravotní trh (.) já,]*

MV: *[jestli dovolíte tak **mi neustále** ee pane předsedo] **vy mi utíkáte od té [otázky jak]***

MT: *[ale já,]*

MV: *zabráníte aby ty akcie e [akciové společnosti šly e k dalším subjektům]*

MT: *[rozhoduje o s- o takzvaném] **zcizení** nebo prodeji (.) rozhoduje jenom zastupitelstvo. jenom zastupitelstvo*

V příkladě (10) moderátor užil zkoumaného slovního spojení *utíkat od otázky* opatřeného také adverbium *neustále*, kterým svému hostu naznačuje, že se host již opakovaně vyhýbá odpovědi na položenou otázku.

Poslední příklad pochází rovněž z roku 2004, ze dne 19. 12., zazněl opět v pořadu *Sedmička*. Se zkoumaným slovním spojením, přesněji s jeho mírnou obměnou, se opět setkáváme u moderátora M. Veselovského (MV), který jej užil směrem k hostu Kateřině Dostálové (KD), poslankyni Parlamentu ČR za ODS.

příklad (11)

MV: *[paní dostálová **neutí]kejte od tématu.***

KD: *já si myslím že **neutíkám od tématu***

MV: *[ute- **utíkáte** z mého pohledu]*

KD: *[pane redaktore to s tím naprosto] souvisí. já to vidím svým pohledem, svýma očima tak, že stát v této věci prostě selhává.*

Příklad (11) a příklad předchozí dokládají, že zkoumané slovní spojení pokaždé pronesl moderátor M. Veselovský. Ten je tak jediným mluvčím, u kterého se podařilo zkoumané slovní spojení zachytit opakovaně, třebaže s mírnými obměnami: jednou šlo o *utíkání od otázky*, jednou o *utíkání od tématu*. Lze tedy říci, že toto slovní spojení je součástí idiolektu MV. Jen v rovině dohadů zůstává tvrzení, zda to byl on, kdo je do současného mediálního diskurzu vnesl, viz i příklad (7) z jazykovědné analýzy, kdy bylo tohoto spojení užito v souvislosti právě s M. Veselovským.

3. „FRAZÉM“ UTÍKAT/UTĚCI Z OTÁZKY

Slovní spojení *utíkat z otázky* se řadí k případům, které lze v souladu s klasifikací L. Saicové-Římalové (2010, s. 51 n.) přiřadit ke slovesům pohybu označujícími horizontální pohyb jakožto zdrojům metafor a metonymií. Metafory se pak dle této autorky týkají a) lidského života pojatého jako pohyb prostorem a cesta (např. *pochází z chudé rodiny*), b) mezilidských vztahů a kontaktů (např. *chodí spolu*), c) komunikace (např. *odbočil od tématu; šel rovnou k věci; šel na to zešíroka; přešel k dalšímu tématu*), d) mentálních aktivit (např. *nechám si návrh projít hlavou*).

Slovní spojení *utíkat z otázky* zjevně spadá do oblasti c), tedy do oblasti, v níž se slovesa pohybu stávají zdrojem metafor pro nějaké aspekty mezilidské komunikace. Utíká-li někdo z otázky, snaží se opustit metaforický uzavřený prostor, kterým se

v danou chvíli v rozhovoru stává otázka. V rozhovoru jde o moment, kdy se moderátor snaží získat od hosta odpověď na svou otázku, snaží se udržet svého hosta v nějakém metaforickém prostoru, aby bylo naplněno jeho komunikační úsilí. Host se však pobytu v tomto metaforickém prostoru brání, snaží se jej opustit, utěci z něj, tedy rozhovořit se na jiné téma, hovořit obecně, a nikoli konkrétně, explicitně odmítnout odpověď, přesvědčit moderátora, že odpověď na jeho otázku již zazněla, atd.

Získané doklady také obsahovaly modifikaci zkoumaného slovního spojení: *utěci od otázky*. Také v tomto případě se pohybujeme v oblasti metaforického užití sloves pohybu týkající se oblasti komunikace, otázka zde však není metaforickým uzavřeným prostorem, ale subjektem, od něhož mluvčí utíká (viz i příklad Saicové-Římalové: *odbočil od tématu*). Mluvčí se ocitl v blízkosti nějakého metaforického předmětu a snaží se od něj vzdálit, vyhnout se mu, ignorovat jej, brát v potaz předmět jiný, tj. rozhovořit se na jiné téma, užívat obecná tvrzení.

Tématem, které by si v souvislosti se zkoumaným slovním spojením zasloužilo samostatné zpracování, což však nedovoluje rozsah tohoto článku, jsou slovní spojení do jisté míry synonymní, např. *vyvléci se, vykroutit se, vymanit se, vybruslit z toho / z něčeho*. Je možné, že spojení *utíkat z otázky* vzniklo kontaminací těchto synonymních spojení a právě spojení *utíkat od otázky*.

Slovníky české frazeologie a idiomatiky ukazují, že podstatné jméno *otázka* je součástí mnoha frazémů: *otázka cti, o. času, o. důvěry, o. názoru, o. na tělo, o. života a smrti, hamletovská o., němá o., otevřená o., řečnická o., ženská o., životní o.* (Čermák a kol., 2009a, s. 644), *dostat o., mít o., řešit o., odpovědět o., vyřešit o., dát/položit někomu o., vyslovit o., uložit o.* (Čermák a kol., 2009b, s. 522), *Na blbou o. blbá odpověď, Je to jen otázka/otázkou času, To je o. dvou tří dnů, Jaká o., taková odpověď, Je to o. života a smrti, To je / toť o., Být či nebýt, to je o., Je otázkou, co/kdo/ který/jaký/proč/jestli, To je o., Tak/takto/takhle o. nestojí, O. zní, co/kdo/jak...* (Čermák a kol., 2009c, s. 644–645). Sloveso *utíkat/utěci* nacházíme ve frazémeh: *Kdo uteče, vyhraje; Ve dvou to líp uteče; Uteče to jako nic; Uteče to jedna dvě; To to uteklo; Utíká, jako by ho honili / jako když ho někdo honí; Utíkal, až se za ním prášilo* (Čermák a kol., 2009c, s. 924–925).

Zajímavé doklady metaforického užití slovesa *utíkat/utěci* s předložkou *z* (a také s předložkou *od*) lze najít v Příručním slovníku jazyka českého (PSJČ, 1935–1957) a Kartotéce lexikálního archivu⁸, např. *Vlasy jí utíkaly zpod prapodivného klobouku; Tos neměl dělat, utíkat nám ze života, kamaráde; Utíkají peníze ze sáčku; Utíká těsto z díže; Jakoby mi život utíkal ze žil; Pohled z knihy utekl a těkal zahrádkou; Sotva něco vážného začne, již zas od toho utíká a jen vzdychá; Nebylo by hezké, abyste od slova utíkal; ... utíkat od definice diktatury proletariátu aj.*

Z příkladů shromážděných v uvedených slovnících je zjevné, že jak podstatné jméno *otázka*, tak sloveso *utíkat/utěci* se součástí frazémů stávají běžně, přičemž oba výrazy se v nich vyskytují jak ve svých primárních, tak sekundárních, přenesených významech. Ve zkoumaném slovním spojení *utěci/utíkat z otázky* se v přenesených významech objevují oba tyto výrazy.

Za pozornost stojí také determinující adverbia, která se v získaných dokladech mediálních rozhovorů objevovala jako součást zkoumaného slovního spojení. Postupně

⁸ Elektronická podoba PSJČ a Kartotéky lexikálního archivu je na adrese: <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/>.

jimi byla: *pořád, trochu, naprosto, trošku, neustále, mírně — hodně* (v posledním příkladě se mluvčí opravil, nejdřív užil první, pak druhé příslovce). Je zjevné, že alespoň některá z nich prakticky nelze užít ve spojení se slovesem *utíkat*, pokud bychom uvažovali o jeho významu primárním, nepřeneseném (představme si třeba větu: *Naprosto utíkal lesem*).

4. ZÁVĚREČNÁ POZNÁMKA

Získané doklady zkoumaného slovního spojení se vždy vyskytly v dialogu, v rozhovoru moderátora televizního nebo rozhlasového pořadu či pořizovatele interview; pouze jeden doklad v tomto smyslu představuje výjimku, a to příklad z lingvistické analýzy, ovšem i ten se týká průběhu mediálního rozhovoru. Zkoumané slovní spojení ani v jednom ze zachycených příkladů nevyvolalo nepochopení, nebylo třeba je někomu z hostů vysvětlovat, naopak, někteří hosté je různě reprodukovali (*já neutíkám*), jindy je užili hosté v rozhovoru mezi sebou. V tomto smyslu tedy snad lze uvažovat o tomto slovním spojení jako o novodobém frazému, příliš nízký počet dokladů však zatím vylučuje např. jeho statistické zpracování.

POUŽITÉ KORPUSY

KŘEN, M. — HNÁTKOVÁ, M. —

JELÍNEK, T. — PETKEVIČ, V. — PROCHÁZKA, P.

— SKOUMALOVÁ, H. (2013): SYN2013PUB:

korpus psané publicistiky. Praha: Ústav

Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z:

< <http://www.korpus.cz> >

Korpus DIALOG 1.1. Praha: Ústav pro jazyk

český, AV ČR, 2012. Online na adrese:

<<http://ujc.dialogy.cz>> cit [12. 2. 2015]

LITERATURA

ČERMÁK, F. a kol. (2009a): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné*. Praha: Leda.

ČERMÁK, F. a kol. (2009b): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné*. Praha: Leda.

ČERMÁK, F. a kol. (2009c): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Praha: Leda.

ČMEJRKOVÁ, S. — HOFFMANNOVÁ, J. (eds.) (2011): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.

ČMEJRKOVÁ, S. — HAVLÍK, M. —

HOFFMANNOVÁ, J. — MÜLLEROVÁ, O. —

ZEMAN, J. (2013): *Styl mediálních dialogů*.

Praha: Academia.

HAVLÍK, M. (2008). Poznámky k práci moderátorů televizních politických debat a rozhlasových interview. *Jazykovědné aktuality*, 45, č. 1-2, s. 4-31.

Příruční slovník jazyka českého (1935-1957).

Československá akademie věd. SPN Praha.

SCHNEIDEROVÁ, S. (2013). Mediální diskurz.

In: O. ULÍČNÝ — S. SCHNEIDEROVÁ (eds.),

Komunikační situace a styl. Studie k moderní

mluvnici češtiny. Olomouc: Univerzita

Palackého v Olomouci, s. 95-121.

SAICOVÁ-ŘÍMALOVÁ, L. (2010): *Vybraná slovesa pohybu v češtině*. Studie z kognitivní lingvistiky.

Univerzita Karlova v Praze: Karolinum.